

Hästen i samhället

Sammanställning av kunskap
från studenternas arbeten i kursen
Hästen, samhället och planeringen
som ges vid SLU Alnarp

Catharina Svala

Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för jordbrukets
biosystem och teknologi (JBT)

Box 43
230 53 ALNARP

Tel: 040 - 41 50 00
Telefax: 040 - 46 04 21

Swedish University of
Agricultural Sciences
Department of Agricultural
Biosystems and Technology

P.O. Box 43
SE-230 53 ALNARP
SWEDEN

Phone: +46 - 40 41 50 00
Fax: +46 - 40 46 04 21

FÖRORD

Detta arbete är ett försök till beskrivning av hur situationen ser ut för hästhållning och hästaktiviteter i samhället, förr och nu. Arbetet har möjliggjorts genom engagemang från LRF och ekonomiskt stöd från Jordbruksverket. Underlag har varit ett antal studentuppsatser framtagna i kursen ”Hästen, samhället och planeringen” som ges av Institutionen för Jordbrukets biosystem och teknik (JBT) vid SLU, Alnarp. Resultat från studentuppsatserna har sammanställts av undertecknad, som också är kursansvarig.

Kursens omfattning är 5 poäng, med vilket menas att arbete motsvarar fem arbetsveckor. Kursen gavs under höstterminen år 2004 och år 2005 på halvdistan, dvs arbetet utfördes i huvudsak via internet och e-post, med några schemalagda träffar.

Tack först och främst till er studenter som med stort engagemang har samlat material och ställt samman detta till intressanta och innehållsrika uppsatser. Ett särskilt tack vill jag rikta till Bo Slättsjö vid LRF och Magnus Nordgren vid Jordbruksverket som gjort det ekonomiskt möjligt för mig att sammanställa studenternas erfarenheter så att de blir tillgängliga för en bredare allmänhet. Andra viktiga personer i sammanhanget är Hanna Persson, SLU, som gjort en ämnesmässig granskning och Camilla Linder vid LRF som fungerat som huvudman och tålmodigt bollplank för projektet.

Innehåll

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	5
SUMMARY	6
1.1 INLEDNING	7
Några ord om författaren till denna rapport	9
Författarens kunskaper och studenternas	9
2 HÄSTENS BETYDELSE I SAMHÄLLET	10
2.1 Förr	10
2.2 Nu 14	
2.2.2 Ekonomiaspekten	17
2.2.3 Hälsospekten	17
2.2.4 Jämställdhetsaspekten	18
2.2.5 Amatörism och skråtänkande	19
3 HÄSTENS NATUR OCH BEHOV	21
3.1 Djurskyddsaspekten då och nu	22
4 DEN KOMMUNALA PLANERINGEN	24
4.2 Ridvägar och tillgänglighet	28
5 HÄSTGÅRDEN, LANDSKAPET OCH LANTBRUKET	30
5.1 Biologisk mångfald, hästar och miljön	31
5.2 Hästanläggningen och miljöfrågorna	32
6 KONKRETA FÖRSLAG	34
KÄLLOR	35
Kursens Litteraturlista	35
Studentuppsatser/studerade områden	36

SAMMANFATTNING

Detta är en sammanställning av studentarbeten utförda inom ramen för kursen ”Hästen, samhället och planeringen” åren 2004 och 2005. Kursen omfattar 5 poäng och ges som fristående kurs under höstterminen som distanskurs via Internet. Kursen ges av Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi, SLU i Alnarp.

Efter genomgången kurs skall den studerande kunna göra en analys av situationen för hästhållning och hästsport i ett konkret område i landskapet, förstå hur hästdjuren upplever samma område, planera för hästhållning och hästaktiviteter i ett konkret område, ha kunskap om hästarnas positiva och negativa påverkan av miljön

Kursen innehåller följande delområden

- Hästhållningens traditioner och historia
- Hästens betydelse i samhället
- Hur uppfattar hästen omgivningen
- Översiktlig planering – hästen och kommunen
- Ridvägar – planering och utformning
- Hästgårdarna i samhället och landskapet
- Hästens betydelse för den biologiska mångfalden
- Något om hästanläggningens planering, drift och miljöpåverkan

Kursen genomfördes på halv-distans med kontinuerlig rapportering och redovisning, via Internet, av projektarbetets olika moment. Delmomenten kan sedan läggas samman till en uppsats. 21 Uppsatser har under åren 2004 och 2005 slutförts av 27 studenter. De ger en bred bild av situationen för hästhållning och hästaktiviteter från Gävle i norr till Lund i söder. Studenternas erfarenheter är sammanställda i denna rapport för att göra materialet tillgängligt för en bredare publik.

Situationen ute i landet och i olika kommuner skiljer sig åt i mycket hög grad. I vissa kommuner är hästar inte nämnda, i andra ses de enbart som miljöstörande element och i några få som en resurs och nytta. Studenterna har genom sina studier funnit att hästen varit en förutsättning för transporter och samhällsutveckling i vår civilisation, inte enbart arbetshäst eller militärhäst. Detta speglas bland annat i alla olika namn på platser där ”häst” eller ”hästaktivitet” ingår. Även språket innehåller många ord med hästanknytning som exempelvis, med strama tyglar, fatta galoppen osv. Flera studenter konstaterar att de sett sitt hästintresse som något speciellt, som ett särintresse. Efter genomgången kurs har de upptäckt att intresset är vanligt och delas av många.

Samhällets engagemang för ridning och ridaktiviteter är ofta minimal. ”I min kommun finns bara ridningförbudskyltar” sammanfattar en student situationen med. Hästen kommer dock in alltmer i landskapet och då speciellt kring tätorterna. De börjar småningom ses som en resurs och som betesdjur för att bevara den biologiska mångfalden och det öppna landskapet. Många mindre gårdar i tätorternas omland bevaras och omvandlas till hästgårdar.

SUMMARY

This work is a result from student works in the course Horses in society and planning given by Departement of Agricultural Biosystems and Technologie during 2004 and 2005. The aim with the course is to make the students able to analyze the situation for horse keeping and horse activities in specific areas, of students own choice, in the landscape, understand how the horse experience the same district, plan for horse keeping and horse activities and to point out positive and negative influence on the environment by the horse

Contents are

- Tradition and history around horse keeping
- The importance of horses in society
- How does the horse comprehend the surroundings
- Comprehensive planning – the horse and the municipality
- Bridle paths – planning and shaping
- The horse farm in society and landscape
- The importance for biological variety by horse keeping
- Something about constructions for horse keeping, management and influence on the environment

The course is given on internet as "half distance" with two meetings with lectures and excursions. The course followed a plan with several elements which must be treated and reported to the head of the course. The different element could than be combined to a Paper. The papers gives a brief view of the situation for horse keeping and horse activities in different regions in Sweden from Gävle in the north to Lund in the south. Conclusions from 21 Papers made by 27 students, shows that there is a lack of knowledge about the situation for horse activities in the society in Sweden. Engagement differs highly between different communities.

The students find that horses have been kept for many purposes, not only for farming and military activities. Horses' most important work for earlier generations was transport. Even when the railways were built people needed horses for transportation of guts, to and from the railway stations. Another aspect that the student's emphasis is how many words, expressions and name of places, we have in the language that relates to horses. Horses have been very important for our civilisation.

Many students realise that they have believed that their interest for horses was private and special. After their studies they describe it as something common that they share with many others. Therefore it is astonishing that there are so little engagement in many communities for planning for horse keeping and horse activities. Horses is important in many points of view, economical, for sports and recreation and they are also more and more important as grazing animals when cows are more and more concentrated on specialized farms. If you want to preserve the Swedish open landscape with high diversity you must se horses as an obligation, not as a problem. A dialogue between horse owners, community and those who need grazing animals should make the horse a resource for society instead of as so often to day, a problem and argument for conflicts especially in the peri urban areas

1.1 INLEDNING

Hästen i vårt samhälle är en nygammal företeelse! Man räknar med att hästen blev domesticerad för ca 5000 år sedan. Det vill säga att under 5000 år har den burit oss, dragit våra redskap och våra vagnar samt varit en kamrat både i arbete och fritid, under fredstid och i krig. Den har varit ett redskap för människans försörjning och ett uttryck för makt och kontroll i de flesta västerländska samhällen.

Figur 1 På Parthenon i Aten finns denna relief med män och hästar. Hästen blev tidigt människans redskap att svinga sig upp i samhället och styra över andra. (Teckning C Svala)

Som mest hade vi i Sverige 700 000 hästar kring tiden för första världskriget. Hästens olika arbetsuppgifter har sedan dess i vårt moderna samhälle tagits över av maskiner och motorer. Under 1900-talet kom den att betraktas som en företeelse under avveckling. Nästan som i smyg har den åter blivit en vanlig företeelse i vår omgivning. Denna gång som kamrat för sport och rekreation men även som arbetspartner i småskalig nära naturskötsel. Utan stöd eller bidrag från samhället har hästarna ökat i antal från lågvattenmärket på 1970-talet med ca 70 000 djur till ca 300 000 kring vårt senaste sekelskifte. Ökningen har skett av egen kraft, av människors intresse och engagemang för detta fascinerande djur.

Kursen "Hästen, samhället och planeringen" har som syfte att tydliggöra hästens plats och betydelse i vårt samhälle. Kursen omfattar 5 högskolepoäng, vilket motsvarar cirka fem arbetsveckor, och ges av institutionen för *Jordbrukets biosystem och teknik* vid fakulteten för *Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap* i Alnarp vid *Sveriges lantbruksuniversitet*. Kursen gavs under höstterminen år 2004 och år 2005, under formen halvdistanst, dvs arbetet utfördes i huvudsak via internet och e-post samt med några schemalagda träffar. Sedan 2006 ges kursen helt och hållet på distans.

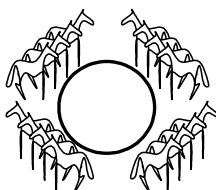
Studenterna som följer kursen kommer från hela landet, har olika ålder, yrkes- och intresseinriktningar och representerar flera olika häst/sportinriktningar.

Metoden har varit av formen ”gräv där du står”. Varje student har själv valt ett område, landsdel, kommun, kommunal eller större gård som studerats utifrån följande frågeställningar:

- Hästhållningens traditioner och historia
- Hästens betydelse i samhället
- Hur uppfattar hästen omgivningen
- Översiktlig planering – hästen och kommunen
- Ridvägar – planering och utformning
- Hästgårdarna i samhället och landskapet
- Hästens betydelse för den biologiska mångfalden
- Något om hästanläggningens planering, drift och miljöpåverkan

Till sin hjälp har studenterna haft en litteraturlista som de själva kompletterat, bl a med lokalt material. Arbetet resulterade i en uppsats som sedan fritt kan användas i olika sammanhang av studenterna själva. Många fina och intressanta synpunkter har lyfts fram under arbetet vilket gett en nyanserad bild av situationen kring hästarna ute i samhället från flera områden i vårt avlånga land.

Hästarna finns där människorna finns, dvs kring städer och byar. Ju fler människor samhället har desto fler hästar finns det i tätorternas närhet, här symboliserad av en ring omsluten av hästar.

Denna rapport är en sammanställning av de kunskaper som studenterna förmedlat i sina uppsatser under 2004 och 2005. Det är sammantaget 21 färdiga arbeten utförda av 27 studenter. De har arbetat 1-3 personer med en uppsats. Totalt har 56 studenter påbörjat kursen och drygt hälften slutfört. Studenternas kunskaper kan, tillsammans med tidigare kunskaper som framkommit i rapporten ”Hästen i landskapet”¹ och ”Tätortsnära hästhållning, mer än bara ridhus”², betraktas som förstudier för att kartlägga situationen kring hästhållningsfrågor i ett samhällsplaneringsperspektiv.

Några kommuner kallar sig idag ”Hästkommuner”, men vad förpliktar ett sådant ställningstagande? Jordbruks- och konsumentminister, under perioden då studenterna utfört sina arbeten, Ann-Christin Nyqvist har i flera olika sammanhang sagt att hästporten är viktig och har efter många års oinfriade löften dirigerat 15 miljoner kronor till hästnäringen för 2006. Visst är det bra med den uppmärksamhet som hästfrågorna fått men hur ser det egentligen ut, ute i landet?

Denna enkla rapport försöker att sammanställa kunskaper från olika delar av landet. Syftet är inte att göra en totalundersökning, därtill är medlen alltför knappa. Syftet är att

¹ Svala, 2002

² Persson, 2003

utifrån ett existerande material i form av studentuppsatser, skapa en så god bild som möjligt av situationen i landet.

Några ord om författaren till denna rapport

Författaren har parallellt med studierna till agronom frilansat som fotograf och skribent med artiklar om hästar och körning, såväl brukskörning som tävlingar i enbet, par och fyrspann, i lokalpressen såväl som i olika svenska hästsporttidningar och en internationell. Hästintresset förde då till Ungern, Holland, Danmark och runt på många olika platser i Sverige. Jag kör även häst själv, rider med förkärlek dressyr och har även prövat på såväl hoppning som fälttävlan. Idag driver jag tillsammans med min make en mindre lantgård med hästuppfödning och turistverksamhet. Min profession är agronom med byggnadsteknisk inriktning med universitetslektorat vid SLU, Alnarp. Där håller jag kursen som denna rapport baseras på och undervisar i lantbrukets byggnadsteknik och planering samt agrarhistoria. Mitt forskningsintresse kan sammanfattas med kultur och historia med fokus hästen och lantgården.

Författarens kunskaper och studenternas

I texten nedan kompletterar jag med egna erfarenheter från mer än fyrtio år med hästar och trettio som lärare och forskare där hästen kommit in i allt större grad. När det är studenternas kunskap nämns detta i texten. Exempelvis som ”flera studenter har kommit fram till ...”, eller ”studenten som arbetat med Uppsalaområdet menar att...” och ”... för Gävle har studenten funnit att...”. Det som är utmärkt med kursiv stil inom citattecken är hämtat direkt ur en uppsats. I annat fall kan det vara omformulerat då flera studenter kommit fram till ungefär samma sak. Kompletterande funderingar och förklaringar står jag själv för om inte annat anges.

2 HÄSTENS BETYDELSE I SAMHÄLLET

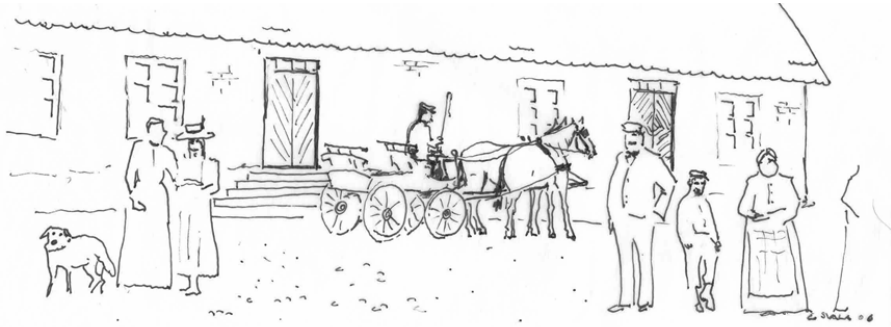
Som utgångspunkt i sina arbeten har studenterna börjat med att analysera hur hästhållningen sett ut i ett lite längre historiskt perspektiv just i det område de valt att studera. För att förstå förändringar och den utveckling som skett över tiden kan det vara bra att försöka göra sig en bild av hur situationen har sett ut för tidigare generationer. Initiativ till förändring tas ju alltid med utgångspunkt från föregående skede och skeden. Ofta speglas historien utifrån dagens situation. De som genomförde förändringarna utgick ju från sin historiska plattform, de hade ju ingen aning om hur situationen skulle komma att se ut femtio eller hundra år framöver. För en djupare förståelse inleds således studenternas arbete med en historisk analys som sedan följs av en beskrivning av dagens situation. Några har valt att gå långt tillbaka i tiden och några har valt situationen i början av 1900-talet. En del har utgått ifrån skrivet material, ofta av lokalhistorisk karaktär, medan andra intervjuat äldre personer i sin omgivning. I vissa fall har de även funnit bilder och uppteckningar.

2.1 Förr

Många studenter finner när de gjort efterforskningar i sina olika områden att hästens användningsområde till mycket stor del varit inom transportsektorn. De inser genom sina studier att den gängse bilden som placerar hästen i huvudsak inom skogs- och lantbruk samt militärväsende inte är komplett. Efter genomgången kurs är det många som påpekar just detta som en viktig kunskap. Om situationen i Nordväst Skåne skriver studenten att hästarna *”främst användes för att underlätta arbetet i jord- och skogsbruket samt som vagnshästar för transporter. Före sekelskiftet (1900) hade knappt hästen någon konkurrens av andra transportmedel när det gällde korta transporter.”*.

Skjutsväsendet liksom hela det adliga/feodala systemet bygger på hästen. Adelsmannen kunde vara riddare just genom att han hade tillgång till resursen ”häst”. Överhet har för många varit just ”ryttare och knektar”, de som bestämde över den lille mannens liv. Hästen blev mannens statussymbol även inom jord- och skogsbruk. Hästen blev en viktig förutsättning för att lyckas med sin verksamhet.

I Stockholm konstaterar studenten att det fanns mer än 7000 hästar vid förra sekelskiftet. *”Stadsbilden präglades av husen vid gatan och ofta med stall inne på gårdarna. I början av förra seklet fanns mer än 1300 stall i Stockholm. I Stockholm bodde människor tätt vilket resulterade i klagomål över lukt som svett och hästgödsel, gödslet på gatorna, allergier och klapprandet från hästhovar. Eftersom detta var ren stadsmiljö blev det även svårt att få plats med hästarna. När motoriken tog över blev det istället buller och gaser från bilar som störde men man ansåg att det var miljövänligare än hästarna”*.

Figur 2.1 Hästskjutsen var en självklar del i stadsbilden.(Teckning C Svala)

Hästens intåg i jordbruket skedde i huvudsak under den agrara revolutionen. Hästen var mer flexibel än oxen som i och för sig var starkare, men hästen kunde användas till såväl transporter som för att dra den nya maskinparken som utvecklades till det nya jordbruket efter de stora skiftesreformerna och det nya växtföljdsjordbruket. Flera studenter konstaterar att hästen krävde bättre kvalitet på fodret än oxen som var tåligare och inte så kräsen.

Om sitt område skriver en student följande. *"I södra Sverige var det vanligast att man använde sig av oxar inom jordbruket, men även hästar användes för arbetet. För att plöja de tunga, styva lerjordarna i Skåne var det vanligt att sätta två, tre eller flera dragare framför plogen. Ofta använde man då oxar, men för att skynda på oxarna sattes ibland ett par hästar framför oxspannet. I området kring Hunseröd är dock antalet hästar år 1902 betydligt fler än antalet oxar. Det tror jag till stor del kan förklaras med att det finns mycket skog i Hunseröd, och det djur man valde att använda inom jordbruket skulle även klara av att arbeta i skogen. För detta ändamål var hästen att föredra framför oxen."* Ytterligare en anledning till att hålla häst under den här tiden var hästens rörlighet, framför oxens, som ju var av stor betydelse för olika transporter. Man åkte inte gärna till kyrkan eller marknaden med oxar, inte ens i "oxlandskapen". Samme student konstaterar även att mycket lite forskning gjorts kring hästen ur ett etnologiskt perspektiv.

1800-talets jordbruksexpansion innebar i allt högre grad produktion för avsalu. Samtidigt köptes förnödenheter som utsäde och småningom handelsgödsel. Detta ledde till att det moderna jordbruket faktiskt genererade mer transporter till och från gårdarna. De studenter som funnit lokalt material har kunnat konstatera att antalet arbetshästar var som flest under 1900-talets första decennium, strax före traktorns inträde. Järnvägsutbyggnaden innebar ett ökat behov av korta transporter till och från järnvägsstationen. Argument för traktoriseringen, vilken skedde under mitten av förra seklet, var enligt studenterna, bland annat för att den krävde mindre kringarbete. Traktorn behövde inte vila och skötas om oavsett om den arbetade eller ej. Samtidigt drogs landsbygdens ungdomar till industrin. Traktorn kunde vara den morot som höll något av barnen hemma för att ta över gården.

Flera studenter har konstaterat att det vid de tidiga industrierna och bryggerierna vanligtvis fanns ett stall. Hästarna var viktiga för att kunna transportera varor och förnödenheter. I städerna fanns det många hästar för alla olika typer av transporter.

Hästarna genererade många arbetstillfällen för hovslagare, smeder, sadelmakare med flera. När hästarna blev omoderna byggdes stallar och vagnslider om till garage för bilar.

I flera uppsatser konstateras att den diversifierade aveln, med olika typer/raser av hästar, även den i huvudsak utvecklades under 1800-talet. Varmblodshästarna avlades för armén men användes ofta framför allt till transporter. Några studenter har uppmärksammat att staten, det vill säga armén och storjordbruken hade andra mål än allmogen med sin hästavel. Arméhästen sammanföll med storgårdarnas och städernas behov av vagnshästar medan det nya jordbruket behövde tunga kallblod som importerades från kontinenten. Stora gårdar och verksamheter hade ofta både kallblod till tyngre arbeten och varmblod till snabbare transporter.

Studenterna finner att allmogens lanthäst var för liten i det ena fallet och för lätt i det andra. Den avlades näst intill bort under 1800-talet. I norr skapades nordsvensken av flera lanthästar i norra delen av landet samt den norska dölehästen. Räddningsaktionen för den nordsvenska hästen kom först då hästens roll i jordbruket redan nått sin kulmen. Nordsvenskens främsta uppgift blev i skogen där mekaniseringen kom igång senare än i jordbruket. Sydliga former av lanthästar som färsing, ölandshäst m fl dog ut. Enbart gotlandsrusset finns kvar i någorlunda ursprungligt format. Att Sverige haft flera olika typer av inhemska hästar blir för de flesta en aha-upplevelse!

Figur 2.2 I skogen blev hästen kvar längre än i jordbruket. (Teckning C Svala)

Att hästhagen ofta låg nära byn och gården, för att man skulle ha nära till att hämta den till arbetet, blir en annan aha upplevelse för dem som arbetat med områden av landsbygdskaraktär. De påpekar också att hästen blev dyrbar, då man hade lagt ned mycket arbete i att få en utbildad, erfaren häst och arbetskamrat. Självklart ville man ha den under uppsikt och nära till hands.

Flera studenter har även funnit att regioner som under 1800-talet dominerades av handel inte själva kunde tillgodose sitt behov av hästar. För Gävles del, konstaterar studentgruppen att hästar hämtades från Skaraborg. I Dalarna hämtades många hästar

från Norge. Det behövdes många hästar för att transportera malm, produkter och förnödenheter från Bergslagen till hamnar som exempelvis Gävle.

Studenterna har även funnit att de olika hästsporterna i mer organiserad form utvecklades kring sekelskiftet 1900. Trav i områden där jord-, skog- och handel dominerat som exempelvis i Värmland och Gävleborg. Fälttävlan med grenarna dressyr och hoppning i regioner med dominans från armén som exempelvis Helsingborg.

Flera studenter har upptäckt att hästarna satt spår i vårt landskap genom olika platsnamn. På Värmdö har författaren hittat minst 25 olika platser med namn på häst. Exempel är Hästberget, Hästbrant, Hästhede, Hästen, Hästgropen, Hästgrundet, Hästholmen, Hästhagen, Hästskjusan, Hästkobbarna, Hästnäset, Hästryggen, Hästskär, Hästsprångviken, Hästudden, Hästvilan, Hästvärna, Fölungen, Vita märren, Hästamossen, Häståker, Hästlyckan eller Hesslycke, Hästrammen och så vidare. Detta är bygder som inte varit rena jordbruksbygder. Hästen har använts för korta transporter och som komplement till båten. På vintern gjordes körvägar på isen. När vattnet var fruset fick hästen sköta transporten i skärgården och på sjöarna.

Att vårt språk har många uttryck med hästanknytning har flera tagit upp. Exempel är att fatta galoppen, strama tyglar, att ljuga som en häst travar, sätta av i sporrsträck mm. Att vara plugghäst är exempelvis - att plugga hårt.

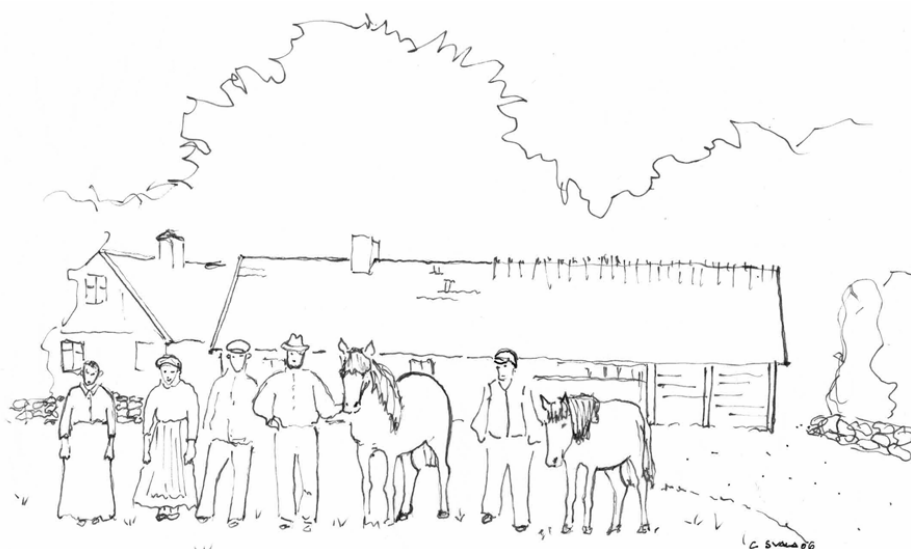
Trots att många som sökt sig till kursen länge haft ett stort hästintresse har det, för de flesta av dem, varit okänt hur många hästar som funnits i samhället och hur situationen sett ut över tiden. För flera är det en nyhet

- att det var först under början av 1900-talet som antalet hästar nådde sin kulmen här i landet, med ca 700 000 hästar under tiden för första världskriget.
- att hästens plats i jordbruket är en del av den agrara revolutionen och den omvälvande utvecklingen efter de stora skiftesreformerna med växelbruk och ny och differentierad maskinpark.
- att det var först då som hästen ersatte oxen som dragdjur i jordbruket.
- hur kraftig nedgången sedan blev när den inte behövdes varken för transporter eller i jordbruket.
- hur kraftig uppgången varit från bottennoteringen, 70 000 på 1970-talet till dagens situation drygt trettio år senare där vi närmar oss 300 000 hästar.

Studenterna menar att de känner sig stärkta i sitt hästintresse och i förhållande till studiekamrater som läser traditionella lantbrukskurser. Många har sett sitt hästintresse som något udda, lite utanför, och menar att kursen gett dem ökat självförtroende att lyfta fram hästen som en viktig del i vår utveckling.

Några har hittat fina historier om relationen mellan människor och hästar. Hästen var en tålig och trygg arbetskamrat. *”Många äldre människor som upplevt den tiden betraktar hästarna som en nära vän och vårdade dem ömt.”* Ett fint exempel från en av uppsatserna är en berättelse från en man vars föräldrar var statare. När familjen skulle flytta ville pojken ha ett minne med sig från gården och då speciellt från hästarna. Han tog små lappar och skrev namn på alla hästarna på de olika lapparna och tog några tagelstrån från varje häst och lindade ihop med papperet. Sist gick han upp till varje häst

och tog farväl. Berättelsen vittnar om att hästarna var det finaste man kunde tänka sig för en liten nioårig statarpojke.

Figur 2.3 Avtecknat "Gärafotografi" med gårdens människor och hästar (C Svalla)

Flera har slagits av den mängd tidiga fotografier där hästen ingår tillsammans med gården, gårdsägarna eller någon speciell person med sin häst. Hästen var gårdens stolthet. Hästen förekommer dessutom på bonadsmålningar samt en mängd olika bruksföremål i allmogejordbruket. Snidade hästhuvuden finns på skåketrän, strykträn, tvättslagor eller som avslutning på stackarebjälken i ryggåstugan.

2.2 Nu

I uppsatsen om Stockholm konstateras att en av Sveriges största turistattraktioner är den beridna högvakten. Mitt i vår huvudstad och i centrum av maktutövning och representation har hästen inte mist sin plats. Den och kungahuset har oerhört stort symbolvärde för landet. I såväl arabiska som europeiska och amerikanska kulturer har hästen sin självklara plats vid statsceremonier. Kanske inte i lika hög grad i länder med kommunistiskt förflutet.

De studenter som studerat tätortsnära områden konstaterar att det ofta finns fler hästar i området idag än för ca 100 år sedan. Då var hästarna spridda och det fanns någon eller några på varenda gård och vartenda företag. Idag finns många hästar på några gårdar som utvecklats till hästgårdar eller ridskolor. På de gårdar som studerats mer ingående har hästarna bara varit borta under en generation. Rester av inredning och stall har i många fall funnits kvar från förra generationens arbetshästar där "son/dotter-dotterns" häst kunnat flytta in. Studenterna har i flera fall kunnat få uppgifter från den förra

generationen på gården, som fortfarande minns hur landskap och gårdar såg ut när hästen ännu hade huvudrollen. På många gårdar som idag hyser hästar är det således under enbart en generation som hästar saknats helt.

Hästens roll i dagens Sverige och den omfattning hästverksamheten faktiskt har i samhället påpekas av många studenter. De ser att den inte längre är nödvändig för att samhället skall fungera som den varit för tidigare generationer. De menar att den idag tillgodoser människors behov av meningsfulla relationer, fritidsaktiviteter och sportutövning. Hästens stora sociala betydelse för människor och samhället lyfter några fram och konstaterar att de sett detta som ett privat intresse, inte något som är allmängiltigt och betydelsefullt för många. De känner sig stärkta och upplever att deras intresse inte är ett särintresse utan något som berör många och som de gärna vill verka för i framtiden.

Västvärldens utveckling av industri, handel, jord- och skogsbruk samt krigsföring hade inte varit möjlig utan hästen. En kvinnlig student skriver att den (hästen) behövs inte längre för att samhället skall fungera, däremot har hästen fått nya och viktiga uppgifter för oss människor. Ridintresse grundläggs ofta i unga år. Tävlingsverksamhet är det som kan avläsas i statistiken. Den starkaste drivkraften för näst intill alla är just umgänget med hästar. Speciellt för unga flickor är hästen och stallet en fristad från alla krav om hur man skall vara och hur man skall prestera. Med hästen "kan man bara vara" och bli uppskattad för det. *"I stallet får de skita ner sig, arbeta tungt fysiskt och växa som människor genom att ta ansvar för en annan levande varelse"*. Stallet är en av de mest betydelsefulla fritidsgårdarna för många flickor.

Flera studenter konstaterar att utvecklingen fortsätter och vi ser inget slut eller avmattning. Det blir fler och fler hästar, fler raser och därmed fler inriktningar. Det har aldrig funnits så många olika hästraser i Sverige som idag. Olika sportinriktningar som förekommer är:

- Trav
- Galopp
- Dressyr
- Hoppning
- Fälttävlan
- Körning
- Distans
- Western med sina olika grenar
- Islandshästridning med flera olika inriktningar
- Tornéspel

Olika verksamheter, utöver sport:

- Avel
- Turism i olika former
- Brukskörning
- Ridskolor med olika inriktningar
- Terapi och rehabilitering

Därtill kommer alla kringverksamheter som hovslageri, handel mm

Några studenter har dessutom funnit att hästen håller på att återerövra en del gamla uppgifter men nu i kraft av att den är naturlig och miljöanpassad. I parkskötsel och skonsam skogsskötsel är hästen på väg tillbaka.

Det råder vanligtvis stor okunskap om hästnäringens betydelse i samhället och speciellt ute i kommunerna. Skattemedel från lantbrukare, veterinärer, hovslagare, butiker och försäljare, transportföretag mm går in omärkta till staten och kommunerna. Många studenter har funnit att då hästen nämns i olika kommunala utredningar är det oftast som problem. I Uppsala hade t ex akademiridskolan byggt hinder på en fornlämning. Då hästen nämns är det oftast i ett negativt perspektiv som söndertrampade marker, spillning på stigar etc. Ridvägar har skapats först efter att problem och konflikter uppstått. Där vinteridrotter förekommer är det vanligt att hästfolket körts iväg när skidspåren läggs. När skidåkarna kommer ut till helgen lägger de gärna spåren där ryttarna redan trampat upp en stig under veckans ridturer. Skidåkarna har samhällets stöd. På några enstaka håll har det skapats parallella skid- och ridspar.

Idag har många mindre gårdar i tätorternas kringområden fått en ny uppgift som hästgård. Förändringen har gått relativt snabbt, under en generation. Flera berättar om att de var ensamma med hästar på 60-talet och att nu är det hästar på varenda gård. För Stockholmsområdet konstateras *"Att skaffa en hästgård har blivit en modefluga"*. Det är i de expansiva regionerna som trycket och efterfrågan på hästplatser är som allra störst. För Uppsala fann studenterna en utredning som gjordes på 60-talet. I den konstateras att ridning kunde accepteras i Hågadalen *"om den inte ökade i omfattning"*.

Angående konflikter mellan hästgårdsägare och deras grannar konstaterar flera att *"det är människor som flyttar hit (Värmdö) för att de hittar en passande bostad och i en del fall ser det som att de bor i en förort eller villasamhälle. Detta gör att en del reagerar negativt när de t ex ser hästbajs på vägen"*. De som ursprungligen bott i områden av lantlig karaktär där det funnits djur av olika slag har sällan några negativa synpunkter på hästarna.

Studenterna erfar genom kursen att många inom hästsektorn har dålig kunskap om hur samhällets planeringsprocesser går till. Ett resultat av kursen är att studenterna ser att det brister i samhällsengagemang från hästens egna företrädare och de konstaterar att hästfolket måste lära sig att vara delaktiga i processen. Många kursdeltagare får en aha-upplevelse som ger en *"jädra anamma"* vilja. Möjligheterna finns och måste tas tillvara!

Figur 2.4 De små och medelstora familjejordbruken passar utmärkt som hästgårdar. (Foto C Svala)

2.2.2 Ekonomiaspekten

I de arbeten som gäller områden i Stockholm och dess närhet konstateras bland annat att *”stallhyrorna sätts enligt marknadsekonomiska principer; tillgång och efterfrågan”*. I storstadsregionerna kan en stallplats kosta mångdubbelt mer än i glesbygden. *”Det är anmärkningsvärt att priserna tycks vara ungefär desamma oavsett om de är vita eller svarta pengar; stallets skick eller utrustning är inte heller avgörande. Stadsnära läge och tillgång till ridhus/ridvägar styr priset betydligt mer”*. *”Trots att det är en stor kostnad att ha häst återfinns hästägarna i alla samhällsklasser och yrkeskategorier. Flertalet har vanliga yrken med normala/låga inkomster. Hästägandet är en livsstil och man prioriterar bort mycket annat för att ha råd att finansiera hästen. Kring de större tätorterna med högre stallhyror har det utvecklats olika system med ”medryttare” som mot en del av kostnaden får rida och sköta hästen.”*, berättar studenterna.

En viktig slutsats av de olika arbetena är att ju högre klass på själva ridningen desto mindre efterfrågan på ridterräng. De som satsar på tävlingsverksamhet använder i högre grad speciella anläggningar. Här ligger kostnaden direkt i anläggningen och på dem som nyttjar den. De som rider och har egen häst och har ridningen mest som fritidssysselsättning är ofta de som ger sig ut i naturen. Liknande mönster kan skönjas inom travet. A- tränarna, det vill säga de som satsar yrkesmässigt, har ofta egen träningscamp eller har sina stallar på travbanan. B-tränarna som har travet mer som hobby, återfinns på egna smågårdar eller som inackorderade i olika stallar. Därmed följer att de som sysslar med hästverksamhet som fritidssysselsättning och rekreation är de som i högre grad är beroende av allemansrätt och ett landskap som är tillgängligt för ridning och körning.

De som närmare studerat några ridskolor konstaterar att kostnader oftast täcks av egna intäkter där de viktigaste är just ridlektionsavgifter. Kommunala bidrag är oftast en bråkdel och sponsorpengar ännu lägre andel. För många ridklubbar är även anmälningsavgifter i tävlingsverksamheten den absolut viktigaste intäkten. Detta gäller speciellt de ridklubbar som finns ute i landsorten, lite längre från de större tätorterna.

2.2.3 Hälsospekten

Ridning är hälsofrämjande både fysiskt och psykiskt konstaterar de flesta. Att dressyr som egentligen har sina rötter i krigskonsten idag i huvudsak utförs av kvinnor tycker en student är både spännande och anmärkningsvärt. Hästsporten är ju egentligen en kampsport.

”Hästens användningsområde har ändrats radikalt under 1900-talet. Hästen hade förr en stor betydelse inom jord- och skogsbruk, försvarsmakt och transportväsende, men används idag främst inom fritids och rekreationssektorn. Idag är hästnäringen främst en upplevelsenäring med stor social betydelse. Från att ha varit arbetskollega som

människan var oerhört beroende av hur hästarna övergått till att vara avkoppling och fritid”.

”Att ha häst idag, handlar mer om en livsstil och folkrörelse” menar de flesta av studenterna och påpekar att många hästintresserade flyttar från staden till landet. Att umgås med hästar bidrar till personlig utveckling, ansvarstagande och organisation. De som tycker om hästar upplever att de mår bättre såväl fysiskt och psykiskt. Den ger gemenskap och en meningsfull fritid. Man lägger ungefär lika mycket tid på sin häst oberoende om hästhållningen sker yrkesmässigt eller för hobby. En studie genomförd i Gävleborg visar att hobbyhästen får 23 timmar i veckan medan travhästen får 25 timmar.

2.2.4 Jämställdhetsaspekten

För flera var kursen en väckarklocka då de insåg ridsportens verkliga omfattning, att den är den näst största efter fotbollen. Ridsporten kan således med rätta kallas en folksport. Att den dessutom är den största sporten för funktionshindrade var en nyhet för många. En student skriver *”och att den är den största för oss kvinnor och flickor gör saken ännu mer intressant och då bland annat utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Kan det verkligen vara så illa att man inte satsar särskilt mycket på hästsporten på grund av att vi svenskar inte tar oss kvinnor på så särskilt stort allvar”.*

Figur 2.5 Häst som idrottsredskap (Foto J E Mattsson)

Det var i och med att hästen lämnade jordbruket och armén som den lämnade den manliga sfären och kvinnorna småningom tog över den som sport och fritidsredskap. Kan det vara så att något som varit så viktigt för männen sedan blev något som man, ville markera och därmed faktiskt aktivt, medvetet eller omedvetet, ta avstånd från. Hästen kanske blev en symbol för något gammalt, något vi lämnat bakom oss när vi gick in i det industrialiserade och urbana samhället. Den känslan har författaren fått i många olika sammanhang och jag kan skönja den även i studenternas frustration över hur de blir bemötta i en del sammanhang.

Att kommuner inte ger resurser till ridsporten beror ofta på ren okunskap om såväl omfattning som hästens betydelse. Någon av studenterna vittnar om att de sett hästintresset som ett särintresse och därmed även själva förminskat det och skriver *”Som ridintresserad i en storstad vet man att man inte får något gratis, vare sig hästkontakter eller omvärldens förståelse. Det har varit lätt att se ner på ridtjejernas ömmande för favorithästen och sett detta som något övergående.”* Denna inställning till hästintresset som ett särintresse finns således både i samhället i övrigt som inom hästnäringen. *”Man ser det som något man håller på med en tid och som sedan går*

över. Inte som med fotbollsspelet som i allmänhet betraktas som nyttigt och uppfostrande även om det är få som sedan fortsätter med en idrottskarriär”. Samma student sammanfattar med ”Många män har aldrig varit i kontakt med hästar. De förstår inte hur svårt det är att rida. Det män inte kan eller förstår, det har de väldigt lätt att förlöjliga”.

En annan, lite äldre, student menar att ”En enorm kraft skulle släppas loss den dag vi hästintresserade inte såg oss som ett särintresse som helst skulle anpassas till gällande normer. Många kvinnor som ridit i sin ungdom har idag barn som rider, de ser vilka orättvisor som gäller mellan olika idrotter, orättvisor i alla olika former av resurser, prioriteringar, plats, pengar, personal mm. När denna medvetenhet slår igenom släpps stora krafter loss”. En slutsats som de flesta kommit fram till är således att hästen måste in i samhällsplaneringen.

Flera kvinnliga studenter påpekar att hästsporten är en av få idrotter där män och kvinnor tävlar tillsammans på lika villkor. Några påpekar även att i stallet kan man umgås oberoende av ålder, kön eller sysselsättning. Hästen är i fokus och detta leder till att människor kommer samman över ålders-, kön- eller klassgränser. Någon menar även att kvinnors engagemang för hästar är en resurs och möjlighet för att göra lantbrukssfären mer jämställd då många kvinnor skulle vilja satsa på eget hästföretagande på landsbygden. Dessutom har ju hästnäringen blivit lantbrukets femte inkomstkälla efter mjölk, vegetabilier, svin- och nötproduktion.

Någon student drar längre paralleller, till Rousseau och Aristoteles och den kvinnosyn som så länge präglade det västerländska samhället. Varför är ridsporten så hopplöst efter/utanför i ett samhällsplaneringsperspektiv? Och hur kan det komma sig att en sådan kraftsport som hästsport egentligen är, präglas av synen att det handlar om tjejsport? Tjejsport och hästtjej upplevs dessutom av en del som nedsättande. Eller som en kvinna i trettioårsåldern uttryckte det. ”Häst-tjej är man tydligen hur gammal man än blir”.

2.2.5 Amatörism och skråtänkande

Det saknas starka förespråkare för hästfrågorna i stort. Mycket skråtänkande finns mellan exempelvis trav-, islands-, western- och traditionell hopp- och dressyrsport. Detta motverkar i sig möjligheterna till positiv utveckling konstaterar många.

”Hästnäringen som den ser ut idag är egentligen väldigt ung och omogen. Visserligen har jag ju hört många gånger att man talat om avhästningen av Sverige och att det saknas en generation hästkarlar, men innebörden har inte riktigt gått upp för mig förrän nu under kursen. Att jag faktiskt började rida när det fanns som lägst antal hästar i Sverige känns märkligt. Att vi hade en före detta militär som ridlärare var ganska naturligt, för de flesta, men varför var ju inget en nioåring reflekterade över”.

Utvecklingen har burits av ”hästtjejernas” passion för hästen, hobbyhästen. De har lärt sig allt om hästen men inget om hur samhället runt omkring fungerar. Kunskap om hästens olika roller och den språngartade utvecklingen med ned och uppgång har givit

många studenter en bättre förståelse för varför situationen ser ut som den gör och varför den i så hög grad präglas av amatörism.

Genom att dagens hästnäring utvecklats utifrån människors eget engagemang, och utan stöd från samhället, har det på sätt och vis skapats ett litet hästsamhälle skilt från det övriga samhället. Utbildningen hängde inte med i svängarna. Först på senare år har olika utbildningsmöjligheter utvecklats vid naturbruksgymnasier och vid SLU. Utbildning skapar i sin tur en gemensam kunskapsbas som kan förvaltas och utvecklas av alla dem som engagerar sig för hästfrågorna.

Lantbrukets organisation LRF får både ris och ros av studenterna. Engagemang med kalkyler tillgängliga via nätet upplevs som positivt, men samtidigt är någon mycket kritisk till försöket med certifiering, "Godkänd hästgård för turism", som enbart bygger på egenkontroll där besök, rådgivning och uppföljning saknas. Däremot kostar det en ansevärd slant att vara med konstaterar studenten som själv är verksam hästturistföretagare. Han avslutar med att påpeka att "*ingen samordning har skett mellan andra certifieringssystem inom turistnäringen*". Eftersom turistnäringen även den är relativt ung så kan det kännas förvirrande och svårt att ta del av allt som gäller såväl häst- som turistnäring samt allt som rör traditionellt lantbruk. Såväl häst- som turistföretagande på gårdsnivå faller ju idag inom området lantbruk ur ett företagarperspektiv. Här har LRF tagit flera initiativ och även tagit lärdom från berörda.

Idag skapas kurser och utbildningar genom bl a Ridsportförbundet, LRF, försäkringsbolag och i olika kommuner med inriktning mot affärsverksamhet för hästägare, ridskolor med flera. Inom travsporten har man under en längre tid varit tydliga och mer affärsmissiga. Försiktiga närmanden sker nu mellan olika skrån och "*Branschen håller på att mogna*", menar någon.

3 HÄSTENS NATUR OCH BEHOV

Då ju hästverksamhet består av två parter, människan och hästen, har nästa stora del i studenternas arbetsuppgift varit att försöka se sitt område ur hästens perspektiv. Att försöka förstå hur hästarna kan tänkas ha upplevt och hur de upplever de olika situationerna. Här har några gått grundligt tillväga och följt hästjurets utveckling medan andra försökt förstå vilka olika typer av hästar som använts i Sverige och i det studerade området.

Flera konstaterar förvånat att vi vet väldigt lite om gotlandsrussets ursprung, om det är en ursprunglig vild häst. Ingen forskning finns kring hästens betydelse för fauna och flora trots att vi har områden som hyst hästar sedan mycket lång tid. Alla konstaterar att hästen är ett stäppdjur, skapat för att kunna se fienden på långt håll och snabbt fly. Trots att vi levt tillsammans med hästarna i minst 5000 år så har de sina ursprungliga insikter kvar. Dess förtroende och vilja till samarbete gör att den finner sig tillrätta i små utrymmen och till och med i hästtransporten, konstaterar någon.

De flesta känner till att hästen ser bra, har utmärkt hörsel och mycket gott luktsinne. Hästens minne är utmärkt, vilket kan vara besvärligt. Många konstaterar att detta är besvärligt just i trafiksituationer. Har den en gång blivit skrämmd så minns den detta livet ut. Då konstaterar många att de som inte umgås med hästar vanligtvis inte förstår hur oerhört känsliga hästarna är. Många påpekar att hästens natur som flyktdjur är det som leder till problem och oförståelse hos omgivningen. Här behövs fakta, kunskapsspridning och hänsyn mellan olika kategorier när man vistas ute i trafiken, i fritids- och rekreationsområden. Säkerhetstänkandet måste omfatta alla inte bara den som sitter på hästen. Det är ju dessutom ofta ungdomar som är ute och rider i trafiken, påpekar flera studenter.

Många menar att det är problem med den ökande nedskräpningen. En kringflygande plastpåse kan upplevas som mycket hotfull för en häst som helst skulle vilja fly undan en svischande prasslande plastpåse. I en trafiksituation kan det dessutom innebära att hästen upplever plastpåsen som farligare än en bil. För bilföraren, hoppar hästen tillsynes omotiverat ut i vägen.

Vid intervjuer har flera stött på ryttare som känner sig begränsade i val av och åtkomlighet till fina ridmiljöer på grund av svårigheten att ta sig dit. Ryttarna tvingas välja och planera så att de rider tidigt på morgonen, vissa helgdagsmorgnar, sent på dagen, mm för att passa på när trafiken är som lägst och inte riskera att hästen känner sig trängd. En student konstaterar att det faktiskt står i körkortsboken hur man som bilförare skall bete sig vid möte med häst! Det saknas ofta skyltar som varnar för hästar i trafiken. Underligt nog så är det viktigare att varna för älgar än för hästar. De flesta hästar är tyngre än älgar och dessutom sitter det vanligtvis en människa på hästen, understryker en student.

3.1 Djurskyddsaspekten då och nu

Förhållningssätt och metoder för att kontrollera hur djurskyddslagen följs varierar stort mellan olika kommuner, visar studenternas olika arbeten. Djurskyddslagen bygger på principen att djur skall bete sig naturligt. Vad det gäller regler och kontroll konstateras att man snarare går på centimetrar än om djuren verkligen betar sig naturligt. Hästar som är livliga djur visar ofta tecken på vantrivsel med olika typer av stereotypiska beteenden. Hur hästen ser ut och betar sig är inte djurskyddsgranskarens fokus. Här är det måttbandet som gäller, skriver flera.

Figur 3.1 Landskapet kan upplevas som stökigt när rasthagarna delas upp i små parceller där hästarna trampar sönder marken, äter upp all växtlighet och till slut även gnager på staketen (Teckning C Svala)

Flera studenter menar att när hästen var en självklar del i samhället växte kunskapen naturligt fram hos den yngre generationen om hur hästar betar sig och hur de skulle hanteras. Idag saknas många gånger kunskap och framför allt tradition och förebild. Hästarna tenderar snarare att bli överskött på grund av människors okunskap och missriktad välvilja. *”Det finns en vits med att anpassa vår miljö och vår situation till hästens i större utsträckning. Detta ger flera vinster, bl a lägre risker vid ridningstillfällena eller när man arbetar med hästen på andra sätt, samt hästens välmående fysiskt och psykiskt”*, konstaterar en student i sitt arbete. Det är således inte enbart av hänsyn till hästarna som de skall kunna bete sig naturligt. Det gör dem tryggare, vilket minskar riskerna totalt sett, konstateras i de flesta texter.

För de flesta av studenterna, är det självklart att hästar skall stå i spilta eller box och vistas i rasthagar eller beteshagar. Några har dock reflekterat vidare efter att ha läst och lärt sig mer om hästens natur. Att hästen är ett flockdjur som vill ströva över stora ytor stämmer illa med de sätt vi av tradition idag håller dem. De menar dock att hästen finner sig väldigt väl i de olika påfund vi människor formar deras miljö med. Det behövs mer nytänkande inom hästsektorn upplever många. Den är väldigt hårt styrd av traditioner och gammaldags teknik och rutiner. Inom övrig djurskötsel skulle man aldrig acceptera de former som hästarna hålls i. Sverige är dessutom mer reaktionärt än exempelvis Tyskland, menar någon. Många påpekar att, även om vårt sätt att hålla hästar är vitt skilt från den viltlevande hästens förhållanden, så måste det vara viktigast att hästen mår väl, får stimulans och lever i god psykisk balans. Hästar som inte mår väl visar detta på flera olika sätt.

Att ”hästar tar plats” på många olika sätt kommer fram i de olika arbetena. Där påpekas att det är viktigt att hästar får gå på bete och äta gräs på ett naturligt sätt. *”Då hästarna packas ihop på en liten yta trampas hagen snabbt sönder och därmed ökar också den*

negativa bilden av hästen som betesdjur. Det kan innebära att markägarna inte vill arrendera ut sin mark till hästägare, hästarna får fortsätta att gå på för små ytor och trampar sönder ännu mer. Man är därmed inne i en ond cirkel som försvårar för hästarna att få möjlighet att bete sig naturligt. Små hagar blir också snabbt förorenade av spillning och urin. Här bildas rator som hästarna undviker att beta på. Man kan tvinga dem att äta ratorna om man packar ihop tillräckligt många hästar på en liten areal. Nyttan med att gå på bete minskar då väsentligt eftersom risken för parasitsmitta och annan smitta ökar”.

Genom de historiska studierna har studenterna sett hur hästarna hölls förr. Flera konstaterar då att eftersom hästen då arbetade de flesta dagar om året, så fick den sitt rörelsebehov tillfredsställt i det dagliga arbetet, samtidigt som den fick social stimulans i samarbetet med sin ryttare eller kusk. Idag när hästarna i bästa fall enbart arbetar någon timme per dag, har de helt andra behov av rastning, rasthagar och sällskap.

De som funderat över alternativa system för att hålla hästarna konstaterar att det vanligaste hindret för förändring är bristen på utrymme, speciellt då det gäller traditionella, befintliga ridskolor. Även vid nyanläggning, t ex då ridskolan flyttats, är det just marktillgången som är det största problemet. Politiker och tjänstemän förstår inte att ”hästar tar plats”, skriver flera studenter.

I skogs- och mellanbygder av ren landsortskaraktär har många ungdomar haft förmånen att kunna ha en egen ponny utan större kostnad för familjen. En student som studerat Värnamo kommun konstaterar att ”*Av sentimentala skäl blir ponnyen ofta ensam kvar på gården när ungdomarna flyttar hemifrån. Inte kan man väl sälja sin gamla kompis. Där går de ensamma i sin hage och blir smått folkilskna. De betingar inget större värde. Får de för mycket gräs får de fång så de kan inte fungera som sällskapshäst åt någon annan som har häst i vän- eller släktkretsen”.*

Detta problem har Djurskyddsmyndigheten uppmärksammat i förslag till nya riktlinjer och råd för hästhållning. Som åtgärd föreslås att hästar inte skall få hållas ensamma. Författarens erfarenhet leder dock till andra slutsatser. Istället för att se hästen som ett sällskapsdjur som hund och katt, bör hästen ses som en arbets- sport- och rekreationspartner. När hästen inte behövs i en relation måste dess kompetens tas tillvara så att den får en ny meningsfull relation och därmed ett meningsfullt liv. Vi måste således gemensamt ta död på inställningen att man inte kan sälja sin kompis. När ens situation ändras och hästen inte behövs, måste man således göra sitt bästa för att sälja den till någon som behöver den och är villig att ta det fulla ansvaret för den. Är köparen beredd att betala, så har han eller hon också reflekterat över vad det kräver i form av resurser som tid och pengar.

4 DEN KOMMUNALA PLANERINGEN

Det tredje stora arbetsområdet i kursen har varit att studera hur samhället är planerat för hästar och hästverksamheter idag. Studenterna har studerat olika kommunala kartor, planer och utredningar samt i många fall även intervjuat planerare, politiker, ridskolechefer och olika hästföretagare. I den kommunala planeringen är det många intressen som skall tillgodoses. Hästfrågorna spänner ofta även över kommungränserna då hästarna finns just i områdena utanför tätorterna. Länsstyrelsen blir då nästa instans. I detta sammanhang har Länsstyrelsen i Skåne tagit fram en rapport om riktlinjer för skyddsavstånd kring hästar.

En student konstaterar just rörande dessa skyddsavstånd att *”Just allergifrågan är ett ämne som infekterar och gör diskussionen mellan hästfolk, boende i området och kommunen onödigt hård. Överkänslighet mot häst har fått orealistiska proportioner, mycket beroende på en studie om avstånd mellan djurstall och bebyggelse gjord på svinstallar med 500-4000 djur. Jag anser att det finns två faktorer som talar emot att detta överhuvudtaget är applicerbart på hästgårdar. Med ett normalstort stall (mindre än 50 hästar) räcker ett avstånd på 50 meter för att luktpåverkan ska minska avsevärt och dessutom är de mest allergena djuren gnagare och kattdjur. Inte utsätts väl kattägare för samma allergiavstånd till boende som hästägare gör?!”* (Inom parantes kan nämnas att studenten läst vad författaren skrivit, håller med och understyker).

I kursarbetet har tyvärr de flesta studenterna upptäckt att när hästar nämns i kommunala planer är det vanligtvis som miljöstörande och som allergiproblem. Ridning ingår ytterst sällan i kommunernas analys av idrotts- och fritidsområden. Några undantag är kommuner som Gävle, Göteborg och Helsingborg. I Gävle har kommunen gjort en genomgående analys av situationen för kommunens samtliga ridskolor samt även satt upp ett punktprogram om vad som gäller för att hålla häst inom detaljplanlagt område. Helsingborg har ett förflutet som kavalleristad. Hästen har således varit central för hela samhället. Även Göteborg har varit kavalleristad. I dessa kommuner har hästarna uppmärksammats i de kommunala planerna.

Förhållandena väldigt olika från kommun till kommun. Studenterna möts ofta av oförstående och någon har inte fått svar alls på sina frågor. Själva konstaterar de att avsaknad av planering troligen beror på *”okunskap hos dem som sitter med pennan i handen och ritat”*. I några fall har bemötandet varit med nyfikenhet från tjänstemännen som menar att ingen har tagit kontakt tidigare, man har helt enkelt inte tänkt på att behov kan finnas. Ointresse och slentrian kan vara förklaring till kommunernas njugga inställning till hästfrågorna, menar några av kursdeltagarna. Sammanfattningsvis känns det som om hästfrågorna sakteliga är på väg in i planeringen men spridningen mellan olika kommuners kunskap och engagemang är stor, visar studiet av de olika uppsatserna.

I många kommuner har man således inte aktivt tagit reda på hur många hästar som finns inom kommunens område, var dessa finns och vilka behov de har. Studenterna som arbetat med situationen i Uppsala konstaterar att det där finns 35 fotbollsplaner, 5 isbanor, och 5 inomhushallar under rubriken idrottsanläggningar i kommunens översiktsplan. Ridskolorna räknas inte! Till kommunens försvar menar man att det anläggs dränerade ridvägar i friluftsområdet Hågadalen. Det är i själva verket på grund

av klagomål från allmänheten. Pengarna som används är inte något anslag just för ridsporten utan medel från Naturreservatet Hågdalens underhållsbudget. Hästar och hästhållning nämns där just under rubriken ”Miljöstörande verksamhet”.

För fritids- och idrottsområden gäller generellt att de skall vara tillgängliga och vara välplacerade i kommunen. Ridningen hamnar dock vanligtvis utanför i allt för många översiktsplaner. För Ängelholms kommun finns ett kort avsnitt om att det bör utvecklas ett ridvägsnät utifrån bland annat befintliga ridanläggningar. Vid intervju med miljö- och hälsoskyddskontorets tjänsteman fick studenten till svar att behovet av ridvägsnät inte är stort och att det inte finns några konflikter i dagsläget. Studenten som själv rider ute i området menar att det finns konflikter och att kommunen på grund av dessa konflikter har gett ut en folder med anvisningar om var hästarna får vistas. Samma student konstaterar att för mark- och vattenområden som på olika sätt är skyddsvärda och är eller planeras bli reservat och rekreationsområden, så betraktas hästverksamhet som skadlig.

Denna grundinställning verkar gälla generellt i Sverige. Ridning förbjuds i dylika områden om det inte finns markerade ridvägar eller en mycket stark tradition som exempelvis på Djurgården i Stockholm där ridning och körning pågått kontinuerligt under mycket lång tid och aldrig upphört ens under hästens uttag som bruksdjur ur samhället.

Flera kvinnliga studenter konstaterar att även om man från kommunernas sida nämner jämställdhetsaspekten i sina planer, så har man inte sett att ridsporten låter väldigt många flickor och kvinnor få utlopp för sitt behov av sport och rekreation.

I flera fall har studenterna funnit att områden avsatta för framtida exploatering inte sällan är just det område som används för ridning! Allergiaspekten leder då i nästa skede, när bebyggelsen tränger sig på, till att hästarna skall flyttas. Vanligtvis finns ingen speciellt avsatt pott för ridsport och ridvägar. Det finns ytterst sällan någon med kunskap eller ansvar om hästsportens behov vid kommunerna. Vid utredningar om friluft- och rekreationsområden glöms ridning och hästsport ofta bort även om det redan förekommer i området. Ett gyllene undantag är Gävle kommun som i en by som vuxit in i staden anlagt en ridbana som kompensation för den ridterräng som försvunnit då landsortsbyn blivit villasamhälle. På ett annat ställe där, samsas skridskoåkare och ridfolk, såtillvida att vinterns ishockeyrink på sommaren används som allmän ridbana.

I Lomma och Laholm utvecklades ridskolorna i samma område som kommunens soptipp! I båda fallen har nu klubbarna fått nya anläggningar med kommunens stöd. I Varberg ligger ridklubben mitt inne i ett industriområde. Knappast miljöer som andra sporter hade accepterat. När kommunerna tagit initiativ till att flytta ridklubbar har de i de flesta fall fått anläggningar som man rent funktionellt är mycket nöjd med. Dock saknas ofta kringplanering som hagar, beteshagar, ridvägar och vegetation mm. Landskapsarkitekter har tydligen inte engagerats!

Flera studenter har funnit att medel för hästverksamheter vanligtvis inte ingår i avsatta budgetar. Cykelvägar, broar, över- och underfarter planeras med självklarhet för cyklister och gående. Inte ens där ridning förekommer mycket frekvent tas ridvägar, broar, över- och underfarter med i planeringen. Detta gäller generellt över hela landet med några ytterst få undantag! För Lomma kommun konstateras studenten att ”*Det*

finns ingen karta som redovisar ridstigar, stall och hästgårdar. En orsak kan vara att ridstigar är mer inofficiella och kommunen ansvarar inte för dem. Det är också speciellt viktigt att se till ryttares behov när kommunen planerar vägar och gång- och cykelstigar eftersom ryttare också ska kunna känna sig trygga i trafiken. Jag hoppas att de planerade promenadstråket efter ån också tillåter ridning.” En from förhoppning som vi får hoppas går i uppfyllelse i Lomma.

Akademistallet i Uppsala, som är landets äldsta ridskola, har inte uppmärksammats som den kulturinstitution den är, konstaterar studenterna som arbetat med Uppsala kommun. Just exploateringsstrycket i omgivningen har lett till att denna gamla kulturinstitution nyligen flyttats. De gamla stallen och ridhusen i Stockholms stad är kulturminnesmärkta. Detta innebär inte att hästarna, ridning och körning betraktas som bevarandevärda kulturyttringar. Hästarna lämnas därhän och anges som vanligt inte! Swartlings ridskola håller på att flytta. Politikerna i Stockholm har samma attityd som på de flesta andra håll, menar studenten som studerat Stockholms stad och fortsätter *”Trots att hästarna är en så påtaglig del av Stockholms historia och vår kulturhistoria ser politikerna helst att de lämnar plats för exploatering och bostadsbyggande”*.

I en annan kommun, Örskelljunga i Skåne, har man satt in en liten bild på en häst i sin översiktsplan. Denna skall visa att hästarna kan ha betydelse för den biologiska mångfalden, konstaterar studenten. Det samma har studenten som arbetat med Höör i Skåne funnit. Kommunerna har mellanbygds-karaktär och är en så kallad ”risbygd”. Just i dess kommuner har således hästen uppmärksammats som resurs för kulturlandskapet. Däremot nämns tydligen inte att hästen hade något samband med sport. Andra sporter som fotboll, golf, rodd, tennis, simning och skytte fanns beskrivna i Örskelljunga kommuns översiktsplan. Små sporter som rodd och skytte kan få stort utrymme medan ridningen lämnas utanför, konstaterar författaren.

Studenternas arbeten visar att om det gjorts någon form av initiativ så gäller det oftast ridskolorna och travbanorna. Behov av gemensamma faciliteter som ridvägar för dem som inte är knutna till någon större anläggning ses som särintresse, konstaterar en student. I Uppsala kommun där det finns flera ridskolor har kommunen endast lyckats hitta en av dem i sitt planarbete. Skälen är som så ofta konflikter och att ridklubben har blivit omgiven av ny bebyggelse. Kommunens initiativ blir då att flytta på hästverksamheterna, helst så långt ut från tätorten som möjligt. Närhet, cykelavstånd eller tillgång till allmänna kommunikationer, som är viktiga för att barn och ungdomar skall kunna komma ut till stallet, är inte något som prioriteras. Hitintills har man arbetat med olika ”skyddsavstånd” som enda redskap för att hantera hästar i planeringen. I något fall används skyddsplantering som skärm mellan hästar och bostadsbebyggelse.

På några håll har ridanläggningen funnits i närheten av kommunens brukshundsklubb. Oftast fungerar det bra, men brukshundsklubben såväl som en större ridanläggning genererar mer häst- och hundaktiviteter. På många håll, har studenterna funnit, att det dessutom är så att ridanläggningen i ett tätortsområde ofta används som grönområde och rastning av hundarna i närområdet. Lösspringande hundar som hundföraren inte har koll på skapar stora problem för ryttaren, konstaterar någon student.

De kringverksamheter som ridskolor och travbanor genererar är man på kommunerna oftast förvånadsvärt omedveten om. Gemensamma behov som rid- och körvägar, hagar, tävlingsplatser finns sällan förståelse för. Riktlinjer saknas för att förebygga eller

minska konflikter mellan olika intressenter. Besluten är ofta av ad hoc-karaktär. Man försöker lösa problem för stunden. Det verkar som om många planerare lever i den övertygelsen att hästverksamheterna är något som kommer att minska menar några studenter.

För Lund- och Flyingeområdet skriver studenten angående den framtida utvecklingen att *”Runt mitt område finns många växtodlingsgårdar i varierande storlek. Allt från ett stort gods, till små gårdar. Det finns även några mjölk- och grisgårdar. Men det finns även mycket hästgårdar genom att det är ett hästtätt område som stadigt växer i utbredning. Jordbrukarna och allmänheten ser inte alltid på hästgårdarna som ett trevligt alternativ som grannar. Det är inte alla som tycker om att hästantalet stiger. Jag tror att hästantalet kommer att fortsätta att växa, för det är ett område som ligger bra placerat i landskapet och passar för hästhållning. Här är det nära till både storstad och land. Genom att ha Flyinge så nära drar det även hit hästmänniskor och då finns en större möjlighet till att kommunen får upp ögonen för det växande hästantalet och gör något för att förbättra möjligheten att ha häst i området.”*

I motsats till situationen i jordbruket är de ungdomar som rider på ridskolan i kommunen dokumenterade med hjälp av det lokala aktivitetsstödet som ges till gemensamma idrottsaktiviteter genom idrottsklubbarna. Enskilda hästägare som inte är aktiva inom någon form av tävlingsverksamhet samt de som rider någon annans häst som fritidssysselsättning, är ofta inte dokumenterade överhuvudtaget. Antalet utövare är därför alltid fler än de som direkt finns registrerade, påpekar flera studenter.

I Helsingborg, som haft kavalleriet som en betydelsefull del för staden, berättar studenterna om helt andra kunskaper än sina kamrater som studerat andra delar av landet. Hästarna har varit viktiga för staden ända sedan 1100-talet påpekar de. Även här har kommunen förvisso medverkat till att flytta på ridanläggningar som hamnat långt inne i tätorten då bebyggelsen krupit ut i stadens omgivningar. Från kommunens sida finns dock sedan länge en medveten planering där även ridvägar och kringresurser som busshållplatser i anslutning till ridanläggningarna fått en medveten planering. Genom att det finns en medveten planering av ridvägar förebyggs konflikter med omgivningen och markägare i anslutning till ridanläggningarna. Detta borgar för ett gott samarbete och samsyn på ridningens behov.

I Osby, som är en glesbygdskommun mitt i Skåne, har de olika turridningsföretagen bildat lokala och regionala nätverk tillsammans med kommunen där hästen ses som en resurs och ambassadör för bygden. Hästen ses här även som en viktig resurs för bevarande av det öppna landskapet med sina mosaikartade marker och många små gårdar. Man arbetar med en ridled genom kommunen som skall integreras med befintliga gårdar där det finns stall- och övernattningsmöjligheter. Ridleden kan då även fungera för de olika gårdarnas behov av ridvägar för den dagliga, vardagliga ridningen.

4.2 Ridvägar och tillgänglighet

En särskild del i kursarbetet var att se var ridvägarna finns i det område som studenterna valt att studera. Nedan följer vanliga fraser som studenterna använt när de behandlar ridvägar och tillgänglighet:

- *"I området som jag studerat finns inga anlagda rid- eller körvägar."*
- *"I området jag studerat finns bara skyltar som visar var det är förbjudet att rida."*
- *"Varje gång jag rider i området har det kommit upp nya skyltar med ridning förbjuden."*
- *"Man tvingas dela skogen med en idrottsklubb och deras motionsspår."*
- *"Idrottsklubben har förtur att använda skogen."*
- *"All mark som finns häromkring är odlad mark vilket gör att det inte finns bra ridmöjligheter. Man tvingas rida på vägarna (bilvägar)."*
- *"De vägar och stigar som finns i området är inte anpassade för ridning."*
- *"I Ljungby kommun finns inga märkta rid- eller körvägar. Det finns en hel del vägar som är ytterst lämpliga att rida på om markägaren tillåter. Konflikter med markägare är tyvärr vanliga, åtminstone vid de stall som är närmast Ljungby stad."*
- *"Ridskolan har en 5 minuters skrittslinga kallad naturstig. Denna sköter ridskolan själv I övrigt finns inga ridvägar i kommunen."*
- *"I Lomma finns en gång- och cykelbro över ån, men det är förbjudet att rida över den."*
- *"Det här är byn som staden vuxit in i. Hagarna har blivit mindre, mycket betesmark har blivit villatomter, ridvägarna har, om de inte försvunnit, försämrats betydligt pga av byggnationerna."*
- *"Förr kunde man rida milsvida omkring utan att störas av något men idag är Hemlingby inträngd mellan E4, villor, köpcentrum och industriområden."*
- *"I mitt område finns bara en "riktig" ridväg, Hardebergaspåret, som går mellan Södra Sandby och Lund. Det är en cykelväg som det är anlagt ett ridspår utefter men det underhålls dåligt så vissa bitar går knappt att rida på, så man tvingas upp på cykelvägen."*

En student gör följande fina beskrivning av vad som gäller för att rida ut i landskapet. *"Vägarna är inte anpassade efter hästar utan dom är gjorda för att bilar ska ta sig fram. Grusvägar är som grusvägar brukar vara, hårda när det är torrt eller fruset och blöta i kanterna när det regnat mycket. De skrapas till och från och då är de väldigt trevliga att rida på. Asfalt är inget bra ridunderlag. Hästarna halkar lätt och det är för hårt att hålla ett högre tempo på. Skogarna är trevliga att rida i. Det är körspår av gräs och grus som håller ganska bra. Det är endast när det regnat mycket som vägen/stigen blir mjuk och slirig. Det finns en stor fördel med dessa skogar och det är när det blåser så blåser det inte så mycket i skogen så hästarna brukar inte bli så pigga av blåsten där. Sedan blir man själv inte så kall om man kan få lä från vinden."*

För en kommun i Västsverige konstateras att *"Ridskolan ligger mellan järnvägen och riksväg 45. Detta gör att det är olämpligt och farligt att ta med ridgrupper på uteritt."*

De ridvägar som anläggs för lektionsridning skulle kunna läggas så att gårdar i närheten kan använda dessa när de ska till ridhuset istället för att köra hästar i transport.”

Under senare år har flera kommuner deklarerat att de är ”Hästkommuner” eller att man minsann satsar på häst. I Lomma har man exempelvis i sin översiktsplan deklarerat ”Ridvägsnätet byggs ut ytterligare”. *”Frågan är hur kommunen tänker arbeta med dess frågor. Vi har inte kunnat hitta några planer för nya ridvägar”*, undrar studenterna som dessutom intervjuat ridskolechefen vid den kommunala ridskolan, vilken menar att inget förändrats på 35 år. Texten i översiktsplanen avslutas med ”Det finns ett stort intresse av nya ridvägar”.

När studenterna frågar efter planering för ridning och ridvägar hänvisar man i flera kommuner till att det finns ridhus. Planerarna glömmar att hästarna inte stannar i stallet eller ridhuset. Man använder gärna ordet jämställdhet men glömmar att analysera vilka sporter flickor och kvinnor ägnar sig åt, menar studenterna som underförstått syftar på att det satsas på fotboll och även tjejfotboll men inte ridsport som är den största idrotten för flickor och kvinnor.

Flera ridklubbar har tagit initiativ till och kontakt med sin kommun för att få sina ridvägar ”sanktionerade”. För att få folk att respektera var de inte får rida, måste områden, vägar och stigar finnas där ridning är tillåten. Underlaget är mycket viktigt för ridning. Skötsel och underhåll måste ske löpande. Kommunens ansvar sträcker sig ofta endast till att sätta upp skyltar och eventuellt att anlägga ridvägen, men inte till kontinuerligt underhåll. Ansvaret anses vanligtvis ligga på utövarna. Konstigt nog gäller inte detta vägar, gång och cykelbanor, konstaterar någon. LRF’s initiativ i frågan är en broschyr om allemansrätt och ridning.

Flera studenter har funnit att man rider på cykelvägar. Detta gäller speciellt i tätorter och i öppna jordbrukslandskap där alternativ saknas. Att rida på hårt trafikerade vägar undviker ryttarna så långt det går. *”Det är inte lagligt men ingen vågar rida längs 90-vägen utan då väljer man hellre att rida i kanten av cykelvägen”* skriver studenten som studerat ett område i trakten av Lund.

Frågan om ridvägar har på några håll hamnat på turistkontot och flera kommuner berömmar sig om att man har speciella ridleder eller längre ridspår från en punkt till en annan. Ibland har dessa ridleder lagts där det varit enkelt att komma överens med markägarna och inte där de flesta hästarna finns. Man har då tyvärr förbisett att dessa ridleder används endast någon månad om året och inte är till glädje för dem som rider och bor i kommunen. Samma sak gäller även där längre ridspår anlagts på gamla banvallar eller liknande stråk som återväntas till cykel och ridleder. En student skriver *”Det jag och andra som rider i området önskar oss mest är att det skulle gå att ta sig ner till Hardebergaspåret på ett smidigt och säkert sätt och då slippa utsätta sig för fara när man rider längs stora vägen. Det är lite svårt att använda de anlagda spåren om det inte går att ta sig dit!”*

Stockholm skiljer ut sig vad det gäller möjligheter att rida i staden. *”Att man fortfarande kan rida inne i stan är fascinerande”*, konstateras i arbetet om Stockholms stad. Här finns fantastisk ridterräng på Djurgården och Ladugårdsgärdet med anslutande ridvägar till de stora stallen inne i centrum. Ridvägarna sköts av staden.

5 HÄSTGÅRDEN, LANDSKAPET OCH LANTBRUKET

De två avslutande delarna i studentarbetet behandlar hästen, biologisk mångfald och själva hästgården.

Antalet mjölk-, gris- och nötköttsproducenter minskar i Sverige idag. Många små och medelstora gårdar avvecklas som traditionella jordbruk. Utan hästar i vårt jordbrukslandskap av åkrar och betesmarker kommer stora delar att växa igen eller planteras med skog. Tendenserna är kraftiga i mellan- och skogsbygder. Studenterna har i sina olika bygder funnit att det är just hästintresset som gjort att många gårdar, som blivit överflödiga för det moderna jordbruket, trots allt finns kvar.

Intresset för hästar har gjort att vi saknar ödegårdar, speciellt i det tätortsnära landskapet. Många lantgårdar i direkt anslutning till tätorter omvandlas till hästgårdar. Kommungården i Lomma som ingår i detta arbete är ett typexempel. Lantbruksdriften har här övergått till hästhållning. Kommunen har klassat miljön som riksintresse och lagt området som resurs för rekreation och friluftsliv. De som gjort denna utredning har inte föreslagit åtgärder för att underlätta ridning, trots att gården och området är bevarat tack vare att den har kunnat övergå från jordbruk till hästbruk.

Figur 5.1 De mindre gårdarna i tätortsnära områden är attraktiva som boendeform för en familj med egna hästar (Foto C Svala)

Studenten som behandlar ett område i trakten av Lund skriver att *”I området sker det för tillfället en generationsväxling vilket gör att många mindre gårdar har sålts de senaste åren, eller kommer att göra inom en tioårsperiod. (...) På många av gårdarna har det tillkommit hästar vilket gjort att hästantalet har ökat. Framtiden här ute för jordbruket ser inte lovande ut för det är ingen inom lantbrukarfamiljerna som har lust att ta över. (...) Gårdarna är för små för att drivas med hyfsad ekonomisk lönsamhet.”*

I arbetet som behandlar Smålands mellanbygder konstaterar författaren att *”För den hästintresserade i en kommun där varken politiker, tjänstemän eller de dominerande markägarna jord- och skogsbrukarna inte ser, vill se eller till och med motarbetar hästporten är den enda möjligheten att köpa en egen fastighet med så mycket mark att man själv kan skapa sin ridterräng. I skogsbygd beläggs mark/skogsvägarna med vass stenkross som är billig och i jordbruksbygd plöjs den ena markvägen efter den andra*

upp. Samtidigt verkar det i det allmänna medvetandet fortfarande gälla att det i Sverige finns gott om lämplig ridterräng. LRF har haft en diskussion just gällande stenkross på skogsvägar. Eftersom det är en möjlighet för skogsägarna att inte köra sönder vägarna väljer man just det materialet. Vissa hästägare klagat över stenkross när det är nylagt men om vägarna körs sönder så klagat hästägarna på den saken. Visst kan man lägga på grus som är ett dyrare material men vem vill betala den merkostnaden?"

I ett resonemang rörande lantbrukets framtid resonerar studenten som arbetat med området nära Lund, på följande sätt. "Ett alternativ för de lokala lantbrukarna är kanske att satsa på lokalt producerat hästfoder. Dessutom ligger en stor ridskola precis inne i Lund och där skulle man kanske också ha en möjlighet att sälja sitt foder. Det minskar transportkostnaderna för fodret och genom att man bor nära varandra kan man ha en bra dialog om hur man vill ha fodret. Om stallen som skulle vara intresserade av att köpa lokalproducerat foder inte har plats att lagra det på anläggningarna så har kanske lantbrukarna en möjlighet att förvara det i sina ekonomibygnader, som oftast inte används."

Ur ett företagarperspektiv skriver en student "För hästföretagaren återstår att ta sig förbi lönsamhetsproblematiken för att bli en samarbetspartner att räkna med för andra lantbrukare och för myndigheter. Hästen har ett marknadsvärde utifrån flera perspektiv och hästföretagaren behöver sätta sig in i bidragssystem, skattesystem, med mera och framför allt –lära sig att ta betalt!"

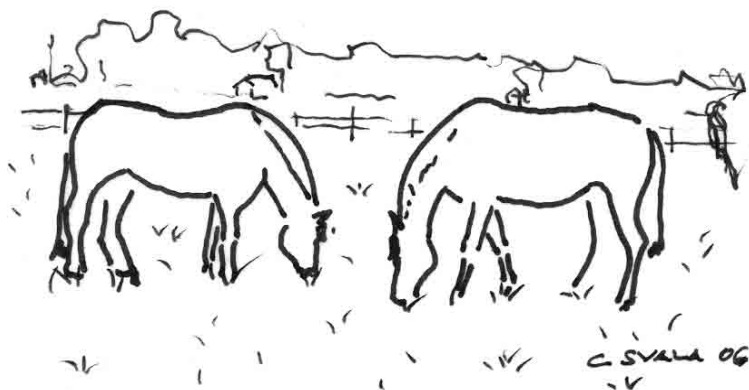
5.1 Biologisk mångfald, hästar och miljön

Studenten som arbetat med ett område i Skåne konstaterar att "Genom att hästantalet i mitt område har ökat, har antalet djurenheter blivit fler. Sedan grisproduktionen lades ner så har det varit ont om djur i området. Även innan grisproduktionen så fanns det inte speciellt många betesdjur. Men med fler hästar så blir betesdjuren fler. Det gör att all mark inte odlas (används till åker) utan mark sparas, som bete och vall, till hästarna, vilket även är positivt för de vilda djuren".

Flera studenter har erfarenheter av hästar som betesdjur. De konstaterar att olika hästar betar olika. Ras, ålder och träningsinriktning påverkar hur hästen fungerar som betesdjur. De har flera olika förslag till hur vi skall kunna minska förekomsten av upptrampade fula vinterhagar. "Om alla hästar fick tillgång till tillräckligt stora hagar skulle många av de problem som finns idag försvinna. Markägare (jordbrukare) och hästägare borde samarbeta så att mark inte står och växer igen utan kan t.ex. betas av hästar". De konstaterar att hästägarna behöver kunskap om hur hästen kan fungera som landskapsvårdare.

En annan student tar upp problemet med barkgnag och konstaterar följande. "Det finns en del hästar som älskar att gnaga barken av träden. Vi har en sån liten rackare. Oftast så gnager hästarna inte på barken förrän det börjar bli ont om annat att äta i hagen så det gäller att vara uppmärksam om man har en sådan häst."

Hästarna blir en allt viktigare garant för det öppna landskapet och den biologiska mångfalden. Hästarna måste ses som en tillgång till att bevara den biologiska mångfalden menar de. Någon föreslår att betesmarker kan användas på ett bra sätt som exempelvis rotationsbete med flera olika djurslag. Utan hästarna skulle vi få ett igenväxt landskap på många håll. Just i det tätortsnära landskapet är hästen på många håll ett bra alternativ som betesdjur. Några studenter har frågat folk i sina områden och kommit fram till att även om några kan uppleva hästar som stora och skräckinjagande, nyfikna och påträngande, så svarar de flesta att de är vackra djur och ett tillskott i landskapet.

Figur 5 Hästar upplevs av många som vackra djur (Teckning C Svala)

En student berättar om ett fint besök med länsstyrelsens tjänsteman rörande bete och biologisk mångfald. ”*Om man söker miljöstud för betesmark, så kommer någon från länsstyrelsen hem och går igenom marken. Om inte för något annat så är detta en otroligt intressant kunskap och om man inte själv är kunnig på olika arter så blir man otroligt imponerad av hur kunniga dessa inspektörer är. Man blir förvånad över hur många utrotningshotade arter man har på sin lilla äng. Samtidigt får man också en skrift om hur man skall sköta marken för att bäst ta hand om växtligheten. Otroligt intressant och rekommenderas varmt till alla!*”

5.2 Hästanläggningen och miljöfrågorna

Hästgården är som nämnts ovan oftast ett jordbruk som återanvänds till hästar. Gården måste således modifieras för att passa för hästar. Detta kan var både svårt och kostsamt samtidigt som det kan uppstå kulturkrockar. De som flyttar ut till sin egen hästgård har ofta inte kunskap om lantbruk och inte några naturliga kontaktpunkter med bygden, menar några studenter.

För att råda bot på okunskap kring hästar, miljö och landskap har flera observerat att Hushållningssällskapet, som har en mycket lång tradition av rådgivning till lantbruk, nu även förmedlar rådgivning till hästägarna. Ett problem för hästsektorn är att den

kunskap som finns är spridd på många olika aktörer. LRF har en bra checklista för miljöhusensyn inom lantbruket. Hästnäringens miljöråd har tagit fram en motsvarande checklista för miljöhusensyn inom ridsporten. Den är framtagen i samarbete med Svenska Ridsportförbundet och når naturligt till ridskolorna. De nya hästgårdsägarna måste själva aktivt söka kunskap, påpekar en student, något många inte är vana vid. De är vana vid att få information från samhället.

Att hästarnas foder, hö och havre, kommer från jordbruket känner alla till, medan kunskap om hur gödseln skall hanteras och var den ska ta vägen inte omfattas av alla hästägare. Här saknas både kunskap och traditioner! ”*Om alla hästägarna hanterat gödseln på rätt sätt, dvs. återför gödseln till åkermarken som producerat hästens foder, skulle miljöpåverkan vara liten.*” Det är inte bara kunskap som saknas. Även mark för hästar, hagar och beten. Flera konstaterar att hästgårdarna oftast styckats av med på tok för lite mark i förhållanden till ekonomibyggnadernas storlek. Gården kanske har plats för tio hästar i stallet men har bara fått med något tunnland mark vid avstyckningen, vilket bara räcker till en eller två hästar om man vill begränsa markslitaget.

De som har ridskoleanknytning konstaterar att man varit väldigt fokuserad på hästarnas miljö men inte på människorna. Övriga sportanläggningar har självklart omklädningsutrymmen medan ridskolan i bästa fall har en uppvärmd cafeteria och toalett, men omklädningsrum hör till ovanligheterna. Här är många eniga om att det behövs en annan kultur och hänsyn från hästfolkets sida gentemot dem som störs av hästlukter och hästallergen, t ex på bussen på väg hem.

6 KONKRETA FÖRSLAG

Som avslutning följer här några konkreta förslag från studenterna.

”Inom varje hästorganisation eller klubb bör det finnas en person i styrelsen som arbetar med planeringsfrågor och som kan vara kommunens kontaktperson. Goda relationer måste odlas mellan hästnäringen och samhällets instanser. Denna person eller någon annan i styrelsen skulle dessutom ha rollen att hålla kontakt med andra föreningar på orten. Därmed kan gemensamma nämndare hittas och man blir starkare gentemot myndigheterna.”

”Mer utbildning av hästfolket om hänsyn till omgivningen i form av att man bör byta kläder och inte åka allmänna kommunikationer eller gå på konsum i stallkläderna.”

”Undvik leriga hagar. Planera bort fula högar med ensilagebalar och plast.”

”Jag hoppas och tror att hästar och hästverksamheten kommer att bli mer accepterad i framtiden. Och att politiker och planerare öppnar ögonen för denna verksamhet samt att folk inom olika hästsportinriktningar och aktiviteter lär sig att samarbeta bättre, för hästen är ett fantastiskt djur som förtjänar att ses som en resurs i vårt landskap och samhälle!”

”De intressen som finns för att behålla det öppna landskap som idag finns bör kunna slås samman med ett intresse för att ha hästar som betesdjur. Det är även nödvändigt att notera de mängder med produkter som hästarna behöver från lantbruket. På många sätt bidrar hästarna i området (Dalbosläppen) till att hålla lantbruk igång.”

KÄLLOR

Kursens Litteraturlista

- Bexelius, E., 2003. Sverige som hästland. LRF Stockholm
- Cederqvist, K., Wijkander, P., 2003. Hästen som inkomstkälla... SLU Ekonomen. Ultuna
- Femling, M., 2003. Hästen i Gävleborg. Länsstyrelsen i Gävleborg.
- Jakobsson, C., 1995. Hästar gödsel och miljö. Jordbruksverket Jönköping
- Johansson, D., Andersson, H., och Hedberg, A., 2004. Hästens samhällsekonomiska betydelse. Inst. för Ekonomi, SLU, Ultuna
- Jordbruksverket, 1997. "Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden".
- Jordbruksverket, 2003. Hästen som landskapsvårdare.
- Kommunens översiktsplan samt eventuella fördjupningar.
- Kommunförbundet, 1994. Ridanläggningar
- KSLA 2000. Hästen – en resurs i dagens samhälle. Tidskrift Nr 4
- Liljewall, B., Myrdal, J., (redaktörer), 1997. Arbetshästen under 200 år. Nordiska museet
- Länsstyrelsens eventuella beskrivningar av olika områden av riksintresse mm.
- Miljöbalken, information från Naturvårdsverket och Jordbruksverket
- Regeringens skrivelse 2004/04:54. Handlingsplan för åtgärder inom hästsektorn.
- Persson, H., 2003. Planering för tätortsnära hästhållning – mer än bara ridhus. Specialmeddelande nr 244 JBT, SLU.
- Simonsen. H B, 1999. Hästens naturliga beteende och välbefinnande. Natur och Kultur Stockholm
- SOU 2000:109. Betänkande från den hästpolitiska utredningen
- Svala, C., 2003. Hästen i landskapet. Specialmeddelande nr 240 JBT, SLU.

Bredvidläsning

Kiley-Worthington, M., 1987. Behaviour of horses in relation to management and training. J.A.Allen London

Sök eget lokalhistoriskt material hos kommunen, bibliotek, hembygdsföreningar, hushållningssällskap, avels- och sportorganisationer

Internet

www.regeringen.se

www.sjv.se

www.ridsport.se/

mfl

Studentuppsatser/studerade områden

2004

Borås *Max Hultin*

Bönarp *Gudrun Romeborn*

Gävle *Carola Eriksson, Susanne Holm och Katarina Österberg*

Habo *Sofia Olsson och Sara Andersson*

Helsingborg *Anette Andersson och Pernilla Ardholt*

Hågadalen *Anja Moisander och Linda Jönsson*

Lomma *Gudrun Göransson*

Nacka *Helena Håkansson*

Stockholm *Sophie Lawrence*

Uppsala *Sofia Hedlund och Jenny Johansson*

Visseltofta *Mattias Persson*

Värmdö *Eva Bergström*

Värnamo *Ylva Larsson*

Qvantenburg *Frida Lindqvist*

Örkelljunga *Ingrid Bergstrand*

2005

Hunseröd *Malin Lindholm*

Ljungby *Marita Palm*

Räfteå *Carolin Nilsson*

Nättraby och Augerum *Johanna Olsson*

Sjögesta *Monica Brännström*

Wiggarum *Thomas Persson*